

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІНДУСТРІАЛЬНИХ
ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ

Ярошенко Ігор Васильович

УДК 332.142.2

**ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРОБЛЕМНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ
ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ЇХ РОЗВИТКУ**

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил
і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України

- Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Кизим Микола Олександрович,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем
розвитку НАН України, директор
- Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Благун Іван Семенович,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
завідувач кафедри економічної кібернетики,
- кандидат економічних наук, доцент
Омельченко Оксана Ігорівна,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця,
доцент кафедри банківської справи

Захист відбудеться «13» лютого 2015 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.251.01 у Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61022, м. Харків, площа Свободи, 5, Держпром, 7-й під'їзд, 8 поверх.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61022, м. Харків, площа Свободи, 5, Держпром, 7-й під'їзд, 8 поверх.

Автореферат розісланий «13» січня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Красноносова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним з актуальніших питань формування потенціалу сталого розвитку для майже всіх країн світу є подолання диференціації та нерівномірності соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Важливість і актуальність управління диспропорціями в регіональному розвитку обумовлені тим, що вони провокують виникнення і наростання суперечностей як між регіонами, так і між центром та регіонами. Значні розриви в рівні розвитку територій провокують посилення політичної роз'єднаності, економічну дезінтеграцію і соціальні вибухи. У зв'язку з цим, глобальною метою регіональної політики будь-якої держави є усунення суттєвої нерівномірності міжрегіонального розвитку, насамперед, економічного зростання і добробуту населення.

Посилення процесів глобалізації й визнання України у глобальному економічному співтоваристві висувають вимогу необхідності підвищення соціально-економічного розвитку регіонів країни та реформування міжрегіональних зв'язків. Соціально-економічна криза 2008 – 2009 років особливо помітно проявилася в тих регіонах України, які є найбільш уразливими в економічному і соціальному сенсі. Відповідно до цього стабілізація економіки регіонів є одним з важливих завдань соціально-економічної трансформації країни в цілому.

Дослідженню різних аспектів соціально-економічного розвитку регіонів присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних учених: І. Благун, О. Васильєва, А. Гранберга, М. Долішнього, Ф. Заставного, Р. Ларіної, В. Петросянца, Т. Уманець та багатьох інших. Проблеми вдосконалення механізму державної підтримки проблемних регіонів розглядали З. Варналій, О. Гейман, М. Кизим, П. Проноза, О. Раєвська та ін. Проте деякі з питань, пов'язаних із ідентифікацією проблемних регіонів з урахуванням стану та темпів їх економічного та соціального розвитку, залишаються недостатньо дослідженими. Залишається проблема визначення пріоритетних напрямів розвитку кожного з регіонів та організації відповідних інструментів державної підтримки регіонального розвитку. Зокрема, є нагальна потреба у формуванні важелів непрямого впливу держави на окремі види економічної діяльності, виходячи зі специфіки проблемних регіонів. Однак така практика має не суперечити існуючим міжнародним нормам. Отже, означена проблема є актуальною, про що свідчить зростаюча з року в рік кількість проблемних регіонів.

Наведене вище підтверджує необхідність подальшої розробки методичного забезпечення ідентифікації та визначення пріоритетних напрямів розвитку проблемних регіонів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалася в рамках планів науково-дослідних робіт у Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України за темою «Наукове обґрунтування соціально-економічного розвитку проблемних регіонів України» (№ державної реєстрації 0110U008125), в якій автором на основі теоретичного

узагальнення було обґрунтовано доцільність виокремлення специфічних ознак проблемних регіонів; «Формування потенціалу сталого розвитку регіонів України в контексті реалізації економічних реформ» (№ ДР – 0113U003889), де здобувачем було розвинуто методичне забезпечення щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку проблемних регіонів, виходячи зі специфіки їх соціально-економічного стану; «Формування потенціалу сталого соціально-економічного розвитку північно-східних областей України на основі модернізації їх адміністративно-територіального устрою» (№ ДР – 0112U002379), де здобувачем було обґрунтовано можливість імплементації досвіду модернізації адміністративно-територіального устрою країн ЄС у вітчизняну практику підтримки розвитку проблемних регіонів.

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є подальший розвиток теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо ідентифікації та визначення пріоритетних напрямів розвитку проблемних регіонів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі задачі:

- розвинути методичний підхід до оцінки проблемності розвитку регіонів;
- удосконалити методичне забезпечення з ідентифікації проблемних регіонів і визначення пріоритетних напрямів їх розвитку;
- визначити взаємозв'язок між проблемами, що виникають у ході регіонального розвитку;
- обґрунтувати сутність понять, які утворюють взаємопов'язану систему ідентифікації та вирішення проблем регіонів;
- доповнити класифікацію проблемних регіонів новими ознаками;
- уточнити зміст складових механізму державної підтримки проблемних регіонів України.

Об'єктом дослідження є процес визначення проблем, що виникають у ході соціально-економічного розвитку регіонів.

Предмет дослідження – теоретико-методичні підходи до ідентифікації проблемних регіонів і визначення пріоритетів їх розвитку.

Методи дослідження. Теоретичною і методичною основою дисертації є роботи вітчизняних і зарубіжних економістів, у тому числі положення класичної економічної теорії, теорій та концепцій регіонального розвитку, законодавчі та нормативно-правові акти України.

При написанні дисертаційної роботи були застосовані такі методи дослідження: *системного аналізу і синтезу* – для визначення особливостей соціально-економічного розвитку регіонів України та країн світу; *абстрактно-логічний* – для узагальнення сучасних наукових концепцій і підходів щодо формування складових механізму державної підтримки регіонального розвитку; *системно-логічний* – для визначення показників, що характеризують стан економічного, соціального та екологічного розвитку регіонів; *метод ентропії* – для розрахунку інтегрального показника визначення проблем регіонів України; *економіко-математичне моделювання* – для аналізу взаємозв'язку між проблемами, що виникають у регіоні; *графічний* – для

ілюстрації висновків, отриманих у результаті дослідження.

Інформаційну базу дослідження склали офіційні матеріали Державного комітету статистики України, теоретичні та методичні розробки провідних вітчизняних і закордонних фахівців у сфері дослідження розвитку проблемних регіонів, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних і методичних засад щодо ідентифікації проблемних регіонів України та визначенні пріоритетних напрямів їх соціально-економічного розвитку. Найвагомішими науковими результатами, які покликані розкрити сутність і зміст дисертації, мають наукову новизну і виносяться на захист, є такі:

набули подальшого розвитку:

- методичний підхід до оцінки проблемності розвитку регіонів, який, на відміну від існуючих, здійснюється за такими складовими: економічна непривабливість, соціальна напруженість й екологічне лихо шляхом інтегральної оцінки, що дозволяє на основі ідентифікації визначати черговість державної підтримки регіонів і напрямки їх розвитку;

- методичне забезпечення ідентифікації проблемних регіонів, що, на відміну від існуючих, полягає у визначенні регіонів, які потребують першочергової підтримки держави, і спільні для більшості регіонів проблем розвитку, що дає можливість здійснювати обґрунтований вибір інструментів державної підтримки;

- розроблено когнітивну карту взаємозв'язку проблем розвитку регіонів, яка, на відміну від існуючих, визначила несприятливу структуру економіки як головну проблему, що провокує появу інших, і дозволила формувати першочергові заходи щодо їх вирішення;

удосконалено:

- сутність системи понять: «проблемні», «економічно несприятливі», «соціально напружені», «екологічного лиха», «депресивні», «кризові» та «слаборозвинені» регіони, що дозволило розширити класифікацію проблемних регіонів;

- класифікацію проблемних регіонів, яка, на відміну від існуючих, здійснюється за такими ознаками: економічна непривабливість, яка включає динаміку розвитку (депресивні та кризові) і рівень розвитку (слаборозвинені); соціальна напруженість; екологічне лихо, що забезпечило можливість оцінити проблемність розвитку регіонів;

- організаційну складову механізму державної підтримки проблемних регіонів, яка, на відміну від існуючої, ґрунтується на ідентифікації проблем регіонального розвитку, що забезпечує дієвість непрямого стимулюючого впливу держави.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблене теоретико-методичне забезпечення дозволить покращити якість ідентифікації та вибору пріоритетів соціально-економічного розвитку проблемних регіонів України.

Впровадження наукових здобутків, представлених у дисертації, дозволить:

- здійснювати обґрунтовану оцінку проблем економічного та соціального розвитку регіонів країни;

- проводити ідентифікацію проблемних регіонів країни;
- підвищити ефективність вибору пріоритетів державної підтримки розвитку проблемних регіонів.

Прикладні результати дисертаційної роботи впроваджені в роботі Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 10-23-4/459 від 14.08.2012 р.) і Департаменту агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 11-20/02/1271 від 02.06.2014 р.).

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні теоретичні, методичні та прикладні результати досліджень, висновки й рекомендації, що представлені в роботі, доповідалися на Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (м. Харків, 2010 р., 2011 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування податкової служби України відповідно до європейських стандартів» (м. Ірпінь, 2010 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Антикризові аспекти регулювання економіки» (м. Харків, 2010 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» (м. Харків, 2014 р.) і включені в Національну доповідь НАН України «Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів» (м. Київ, 2014).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати дисертації є особистим здобутком автора. Особистий внесок здобувача в наукових працях, опублікованих у співавторстві, зазначено у списку робіт на с. 16 автореферату.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 17 наукових праць, серед яких розділи у 4 колективних монографіях, 7 статей у наукових фахових виданнях, у тому числі виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 5 тез доповідей у матеріалах конференцій та підрозділ у Національній доповіді НАН України. Загальний обсяг публікацій складає 9,5 ум.-друк. арк., особисто автору належать 5,4 ум.-друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (162 найменування) і додатків. Робота містить 31 таблицю, з них 6 займають 6 повних сторінок, і 19 рисунків, з них 3 займають 3 повні сторінки. Загальний обсяг роботи становить 186 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** розглянуто загальну характеристику дисертаційної роботи, обґрунтовано вибір теми дослідження та її актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, викладено методи дослідження, охарактеризовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо їх апробації.

У першому розділі «**Визначення місця проблемних регіонів в економіках**

країн Європейського Союзу та України» представлено аналіз основних характеристик проблемних регіонів по країнах Європейського Союзу (ЄС), визначено особливості соціально-економічного розвитку проблемних регіонів в Україні, узагальнено досвід формування державної політики підтримки розвитку проблемних регіонів у країнах ЄС та обґрунтовано можливості його імплементації у вітчизняну практику.

Дослідження нерівномірності розвитку територій країни є важливою частиною державної політики, що дозволяє не тільки виявити існуючу ситуацію щодо диспропорційності регіональних потенціалів сталого розвитку, але й оцінити дії уряду, спрямовані на їх усунення. Регулювання диспропорцій регіонального розвитку є світовою проблемою. Очевидно, що такі гострі проблеми, як міжрегіональні диспропорції або асиметрія регіонального розвитку стимулювали наукові розробки вчених світу щодо можливостей розкриття суті цих проблем і механізмів їх подолання. У цьому аспекті цікавим є здобуток учених країн так званих старих демократій, тобто країн Західної Європи – членів ЄС. Проблеми регіональної диференціації, які найчастіше в Європі називають проблемами регіональної асиметрії, привертають увагу вчених із середини XIX століття. Незважаючи на те, що за багатьма індикаторами соціально-економічного розвитку країни Західної Європи займають перші місця у світі, регіональна асиметрія залишається гострою проблемою, подолання якої є провідною метою загальної регіональної політики ЄС.

Своєчасне виявлення нерівномірності стало головним завданням Євростату, Світового банку і Міжнародного валютного фонду. Численні дослідження Світового банку по більшості країн світу в період до 2012 року відображають високий ступінь диференціації всередині країн по доходах. За аналізований період близько 80% країн світу характеризуються високим ступенем роз'єднаності за показником внутрішньорегіональних доходів, що аналізується на підставі індексу Джині, який перевищує 30%. Водночас, світовий індекс Джині досягає 70%, що свідчить про високий ступінь неоднорідності регіонів за доходами населення.

Під регіоном у країнах ЄС розуміється адміністративно-територіальна одиниця держав – членів ЄС. Однак, оскільки рівнів і типів територіальних одиниць налічується значна кількість, світовий досвід підтверджує доцільність використання класифікації NUTS (номенклатура територіальних одиниць для статистики), згідно з якою території розподілені на певні ієрархічні рівні, зокрема: основні соціально-економічні регіони (NUTS 1), основні регіони, використовувані в регіональній політиці (NUTS 2), малі області (міста) для поглибленого аналізу (NUTS 3). Такий розподіл дає змогу вирішувати такі завдання:

- збір, гармонізація і розвиток регіональної статистичної інформації в країнах ЄС;
- соціально-економічний аналіз регіонів різних рівнів;
- формування регіональної політики.

На початок 2013 року до складу ЄС входило 27 країн, різних за кількістю населення, територією, рівнем соціально-економічного розвитку. Характеристика

країн – членів ЄС за кількістю та складом регіонів представлена в табл. 1.

Таблиця 1

Кількість регіонів NUTS у країнах ЄС (на початок 2013 року)

Код країни	Назва країни	Регіони NUTS 1-го рівня	Регіони NUTS 2-го рівня	Регіони NUTS 3-го рівня
BE	Бельгія	3	11	44
BG	Болгарія	2	6	28
CZ	Чехія	1	8	14
DK	Данія	1	5	11
DE	Німеччина	16	39	429
EE	Естонія	1	1	5
GR	Греція	4	13	51
ES	Іспанія	7	19	59
FR	Франція	9	26	100
IE	Ірландія	1	2	8
IT	Італія	5	21	107
CY	Кіпр	1	1	1
LA	Латвія	1	1	6
LT	Литва	1	1	10
LU	Люксембург	1	1	1
HU	Угорщина	3	7	20
MT	Мальта	1	1	2
NL	Нідерланди	4	12	40
AT	Австрія	3	9	35
PL	Польща	6	16	66
PT	Португалія	3	7	30
RO	Румунія	4	8	42
SI	Словенія	1	2	12
SK	Словачія	1	4	8
FI	Фінляндія	2	5	20
SE	Швеція	3	8	21
UK	Великобританія	12	37	133
	Усього	96	271	1303

Країни ЄС значно диференційовані як по кількості населення і території, так і по основних соціально-економічних показниках розвитку (ВВП на одиницю населення, рівень безробіття). Загальна кількість населення, що проживає в країнах Євросоюзу, складає більше 500 млн осіб. При цьому різниця в чисельності населення по окремих країнах коливається в межах від 417,5 тис. осіб (Кіпр) до 81,8 млн осіб у Німеччині та складає відношення, що дорівнює 196 разів. Загальна площа території ЄС складає більше 4,4 млн кв. км, а по окремих країнах коливається від 316 кв. км (Мальта) до 632,8 тис. кв. км (Франція), різниця налічує 2 тис. разів.

Ще більша диференціація соціально-економічного розвитку регіонів у країнах ЄС спостерігається при аналізі показників рівня NUTS 2 і NUTS 3, що є наслідком великих розбіжностей адміністративно-територіального устрою країн та їх соціально-економічного розвитку, обумовлених їх духовно-моральними, історичними,

культурними, етнічними, соціальними, економічними та іншими чинниками. Впроваджена в ЄС класифікація дозволяє не тільки уніфікувати статистичний облік територіальних одиниць, але й виокремлювати пріоритетні напрями фінансування проблемних регіонів. У відповідності до цілей європейської структурної регіональної політики пріоритетними можуть бути проекти, що фінансуються на всіх трьох рівнях, але з точки зору державної підтримки проблемних регіонів найважливішим є рівень NUTS 2, адже саме на цьому рівні здійснюється розробка програм регіонального розвитку та освоєння коштів структурних фондів. Таким чином, гарантовану державну фінансову підтримку отримують ті регіони ЄС, що належать до проблемних, а саме:

- слаборозвинуті території;
- території, соціально-економічний розвиток яких залежить від стану однієї чи декількох галузей економіки, що занепадають;
- малозаселені території.

Докладний аналіз тенденцій регіональних диспропорцій всередині країн Євросоюзу в період 2000 – 2013 років показав, що економічний розвиток регіонів навіть у межах країн є досить диференційованим. Протягом аналізованих років найбільша диференціація спостерігалася в Словаччині, Греції, Чехії та Бельгії. У цих країнах різниця між розвиненими і слаборозвиненими регіонами на 30% більша, ніж у середньому по країнах ЄС. Словенія і Данія, навпаки, є найменш диференційованими країнами за рівнем ВРП на душу населення. Важливо відзначити, що в більшості країн ЄС збільшення розриву між полярними значеннями ВРП на душу населення стало головним результатом динамічного зростання столичних регіонів.

Значні розриви в рівні розвитку територій здатні призвести до політичної роз'єднаності та нестабільності, економічної дезінтеграції та кризи. Дана проблема є особливо значущою для країн Східної та Центральної Європи, які входили до соціалістичного простору, зокрема, для України.

Кожний регіон України має індивідуальні особливості соціально-економічного розвитку, причини і наслідки стану, який сформувався. Водночас, незважаючи на відмінності, простежується загальна тенденція, у зв'язку з чим актуальною на сьогодні є підтримка розвитку регіонів, яка відповідає принципам системності, причинно-наслідкових зв'язків і державній стратегії.

Основними причинами нерівномірності розвитку регіонів України є: зміна господарських структур, низький рівень галузевої диверсифікованості, невідповідність галузевої структури місцевому природно-ресурсному потенціалу, несприятливі демографічні та екологічні тенденції, нерозвиненість ринкової та соціальної інфраструктур, неспроможність органів місцевого самоврядування вирішувати проблеми. На рис. 1 подано показник відношення валового регіонального продукту (ВРП) кожного з регіонів до його середнього значення по країні. Показник ВРП взято в розрахунку на одну особу, виходячи з чисельності населення, яке проживає на території кожного з регіонів, оскільки саме цей показник використовується у світовій практиці як характеристика рівня регіонального розвитку.

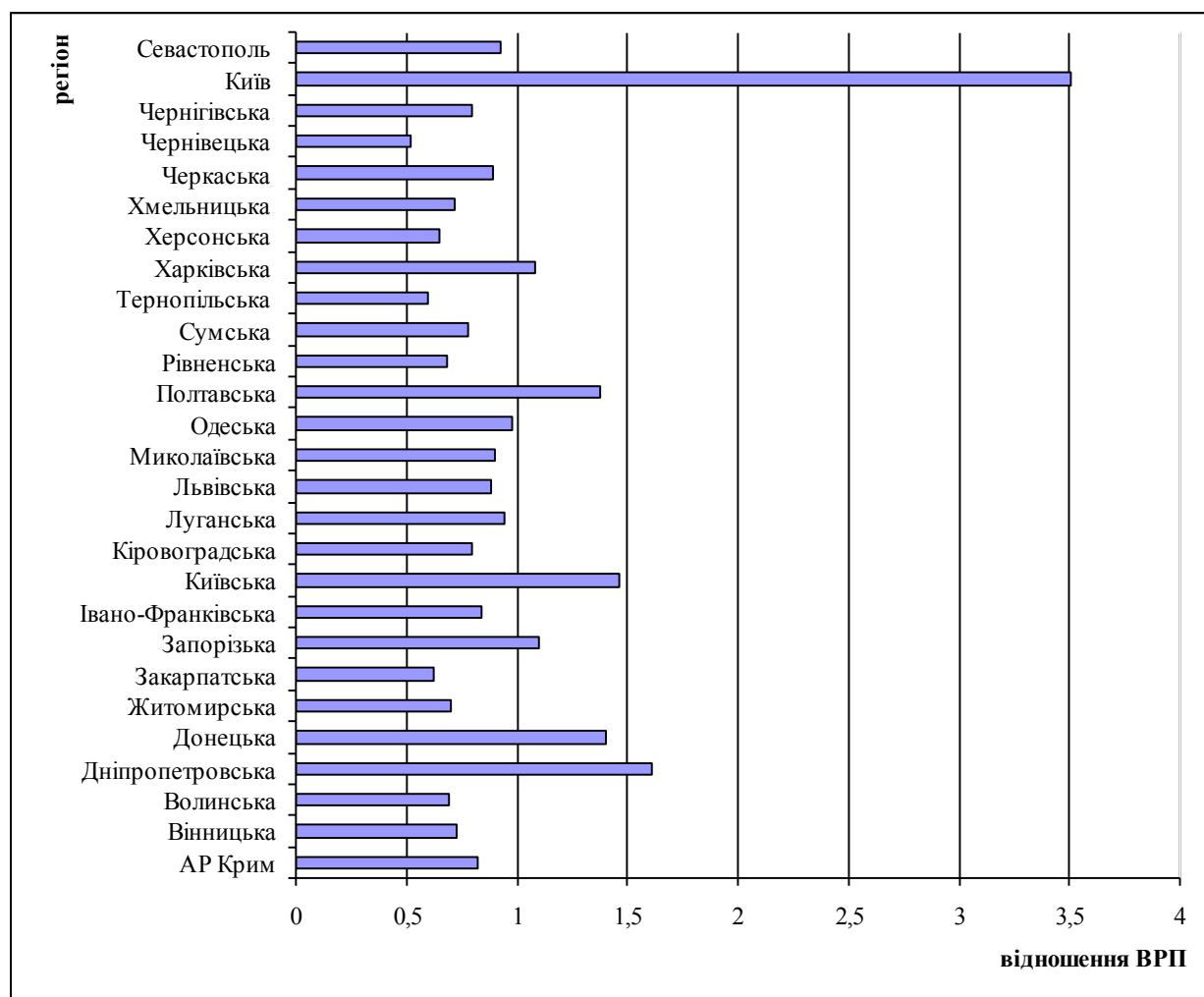

Рис. 1. Нерівномірність розвитку регіонів України за показником ВРП

Слід зазначити, що в результаті аналізу за методикою визначення проблемних регіонів, яка застосовується в країнах ЄС, було виявлено, що регіони, які характеризуються низькими темпами зростання ВРП на одну особу, мають також найменші темпи розвитку за показниками, що характеризують стан їх економіки, зокрема: кількість утворених суб'єктів господарювання, обсяги експорту та імпорту, розміри інвестицій в основний капітал у розрахунку на одну особу, середньомісячна заробітна плата та інші.

Причинами низького значення показників можуть бути такі причини:

- відсутність вільних фінансових ресурсів. Більшість суб'єктів господарювання створюються у формі фізичних осіб – приватних підприємців, приватних підприємств або товариств з обмеженою відповідальністю;
- наявність високого ризику банкрутства через недостатню розвиненість ринку збуту;
- відсутність підтримки з боку держави та місцевих органів влади. Регіони з відсталим соціально-економічним розвитком потребують фінансової, податкової, консультаційної підтримки, яку може здійснити лише держава. Однак сьогодні такі програми підтримки майже відсутні або знаходяться на низькому рівні;

– високий рівень злочинності за відсутністю механізмів боротьби з нею, тощо.

У зв'язку з цим важливим є виділення та науково-теоретичне обґрунтування ознак, які характеризують проблеми регіонального розвитку, здійснення ідентифікації проблемних регіонів в Україні та пошук дієвих інструментів державної підтримки регіонального розвитку.

У другому розділі **«Теоретичні аспекти оцінки проблемності розвитку регіонів України»** визначено сутність та зміст взаємопов'язаної низки дефініцій, які дозволяють класифікувати за певними ознаками проблемні регіони, обґрунтовано методичний підхід до оцінки проблемності регіонів, здійснено оцінку проблемності регіонів України.

Теоретичне узагальнення фахових джерел дало змогу дійти висновку про існування низки підходів до визначення проблемних регіонів, у тому числі тих, що містяться в нормативно-законодавчих актах та є обов'язковими для використання. Однак практична апробація свідчить про їх недосконалість. У зв'язку з цим актуальності набуло визначення проблемних регіонів у тій соціально-економічній ситуації, яка має місце в Україні.

Узагальнення поглядів учених і діючого законодавства щодо регіонального розвитку дозволило сформулювати взаємопов'язану низку дефініцій, які мають таке тлумачення: проблемні регіони – це такі, які є економічно непривабливими і/або соціально напруженими, і/або екологічного лиха.

Економічно непривабливі регіони – це такі, у яких спостерігається спад або депресія в економічному розвитку і/або низький рівень економічного розвитку, і/або ті, що мають несприятливу структуру економіки.

Депресивні регіони – це такі, у яких економічне зростання відсутнє або є незначним.

Кризові регіони – це такі, у яких спостерігається економічний спад.

Слаборозвинені регіони – це такі, які мають низький економічний рівень і/або несприятливу структуру економіки.

Соціально напружені регіони – це такі, у яких висока напруженість на ринку праці і/або низький добробут населення, і/або незначна територіальна заселеність.

Регіони екологічного лиха – це такі, які мають значну забрудненість атмосферного повітря та водного середовища.

Наведене вище визначення взаємопов'язаної низки дефініцій дозволило виокремити з проблемних регіонів економічно непривабливі, соціально напружені та екологічного лиха.

У свою чергу економічно непривабливі регіони поділяються за динамікою розвитку на депресивні та кризові, а за рівнем розвитку – слаборозвинені.

Класифікація проблемних регіонів за наведеними вище характеристиками та узагальнення наукових поглядів учених і діючого законодавства з регіонального розвитку дозволило запропонувати таку систему показників оцінки проблемності розвитку регіонів (рис. 2).

Рис. 2. Система показників оцінки проблемності розвитку регіонів

Оцінка проблемності розвитку регіонів передбачає комплексну оцінку їх складових:

- економічної непривабливості;
- соціальної напруженості;
- екологічного лиха.

Ця оцінка проводиться за комплексними показниками. Крім того, доцільною є загальна інтегральна оцінка за середньою арифметичною.

Розрахунки за даними регіонів України засвідчили, що за інтегральною оцінкою найбільш проблемними є такі: Херсонська – 0,3688 (25-е місце), Рівненська – 0,3798 (24-е місце), Тернопільська – 0,3836 (23-є місце), Чернігівська – 0,4100 (22-е місце), Чернівецька – 0,4104 (21-е місце) (табл. 2).

Оцінка проблемності розвитку регіонів України в 2008 – 2012 рр.

Регіон	Середнє значення за 2008 – 2012 рр.							
	Економічно непривабливі		Соціально напружені		Екологічного лиха		Узагальнюючий інтегральний показник	
	Значення показника	Ранг	Значення показника	Ранг	Значення показника	Ранг	Значення показника	Ранг
АР Крим	0,3921	14	0,5479	8	0,8983	18	0,5986	10
Вінницький	0,2754	23	0,3018	15	0,9658	13	0,4291	19
Волинський	0,2794	22	0,2490	20	0,9984	2	0,4152	20
Дніпропетровський	0,7560	2	0,7705	2	0,2714	24	0,7300	2
Донецький	0,7765	1	0,8439	1	0,0000	25	0,6956	5
Житомирський	0,4070	11	0,2021	23	0,9957	3	0,4655	16
Закарпатський	0,3028	19	0,2905	16	0,9644	14	0,4390	18
Запорізький	0,5434	5	0,6188	4	0,8025	22	0,6927	6
Івано-Франківський	0,4006	13	0,4057	10	0,8657	20	0,5231	12
Київський	0,5396	6	0,6000	5	0,9295	17	0,7198	3
Кіровоградський	0,3376	16	0,2526	19	0,9802	7	0,4454	17
Луганський	0,6770	3	0,5931	6	0,7515	23	0,7424	1
Львівський	0,4123	10	0,5441	9	0,8797	19	0,6028	9
Миколаївський	0,3909	15	0,3605	12	0,9689	11	0,5264	11
Одеський	0,4523	8	0,5748	7	0,8488	21	0,6318	8
Полтавський	0,5812	4	0,3814	11	0,9687	12	0,6477	7
Рівненський	0,3289	17	0,1289	25	0,9827	6	0,3798	24
Сумський	0,4251	9	0,2903	17	0,9767	9	0,5140	13
Тернопільський	0,2928	21	0,1779	24	0,9845	5	0,3836	23
Харківський	0,4763	7	0,6322	3	0,9363	16	0,7010	4
Херсонський	0,2193	24	0,2258	21	0,9990	1	0,3688	25
Хмельницький	0,3020	20	0,3336	14	0,9891	4	0,4674	15
Черкаський	0,4037	12	0,2655	18	0,9636	15	0,4852	14
Чернівецький	0,1911	25	0,3579	13	0,9746	10	0,4104	21
Чернігівський	0,3144	18	0,2090	22	0,9796	8	0,4100	22

Запропонований вище методичний підхід до оцінки проблемності розвитку регіонів дозволив у подальшому ідентифікувати їх за різними характеристиками і визначити пріоритетні напрямки їх вирішення.

У третьому розділі **«Методичне забезпечення визначення пріоритетних напрямів розвитку проблемних регіонів України та інструментів їх державної підтримки»** запропоновано методичне забезпечення ідентифікації проблемних регіонів за їх складовими та характеристиками, визначено пріоритетні напрями розвитку, побудовано складові механізми державної підтримки проблемних регіонів та обґрунтовано інструменти їх державної підтримки.

Запропоновані вище методичні підходи до оцінки проблемності розвитку регіонів і визначені порогові значення за характеристиками та частковими показниками дозволили розробити методичне забезпечення ідентифікації проблемних регіонів і визначення пріоритетних напрямків їх розвитку.

Так, проблемні регіони можна ідентифікувати таким чином:

- а) за черговістю вирішення проблем: першочергові та другорядні;
- б) за економічною привабливістю: значно та частково непривабливі;
- в) за динамікою економічного розвитку: депресивні та кризові;
- г) за рівнем економічного розвитку: слаборозвинені;
- д) за соціальною напруженістю: значно та частково напружені;
- є) за екологічним лихом: значного та частково лиха.

Згідно з проведеними розрахунками до регіонів, що потребують першочергового вирішення їх проблем, належать такі: Херсонська, Рівненська, Тернопільська, Чернігівська, Чернівецька, Волинська та Вінницька області.

До значно економічно непривабливих регіонів в Україні належать такі: Чернівецька, Херсонська, Вінницька, Волинська, Тернопільська, Хмельницька та Закарпатська області.

За динамікою економічного розвитку до кризових в Україні слід віднести Запорізьку, Дніпропетровську, Полтавську, Харківську, Луганську, Івано-Франківську, Донецьку області, а до депресивних – всі інші області України.

Слаборозвиненими в Україні є такі регіони: Чернівецька, Тернопільська, Закарпатська, Рівненська, Херсонська, Волинська та Житомирська області.

До значно соціально напружених регіонів в Україні належать такі: Рівненська, Тернопільська, Житомирська, Чернігівська, Херсонська, Волинська та Кіровоградська області. Регіонами значного екологічного лиха в Україні є: Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Запорізька, Одеська, Івано-Франківська та Львівська області.

За загальною характеристикою, наприклад, проблемну Херсонську область, яка підлягає першочерговій державній підтримці, можна ідентифікувати як економічно непривабливий регіон, динаміка розвитку якого свідчить про депресивність та значну соціальну напруженість. Для цього регіону пріоритетними напрямками розвитку є такі: збільшення динаміки економічного зростання, збільшення доходів населення і підвищення щільності заселення території. Для визначення першочерговості здійснення заходів щодо вирішення проблемності розвитку регіонів пропонується когнітивна карта взаємозв'язку проблем (рис. 3).

Когнітивна карта свідчить, що в основі головних проблем розвитку регіонів лежить несприятлива структура їх економіки, з якої і потрібно починати розробку заходів по їх вирішенню.

Теоретичне узагальнення світового досвіду дозволяє зробити висновок, що в різних країнах світу набули використання різні види державної підтримки проблемних регіонів. Проте, досвід економічно розвинених країн свідчить, що тільки комплексне використання різних видів державної підтримки дозволяє отримати синергетичний ефект від їх дії та нівелювати негативні чинники й стимулювати соціально-економічний розвиток проблемних регіонів.

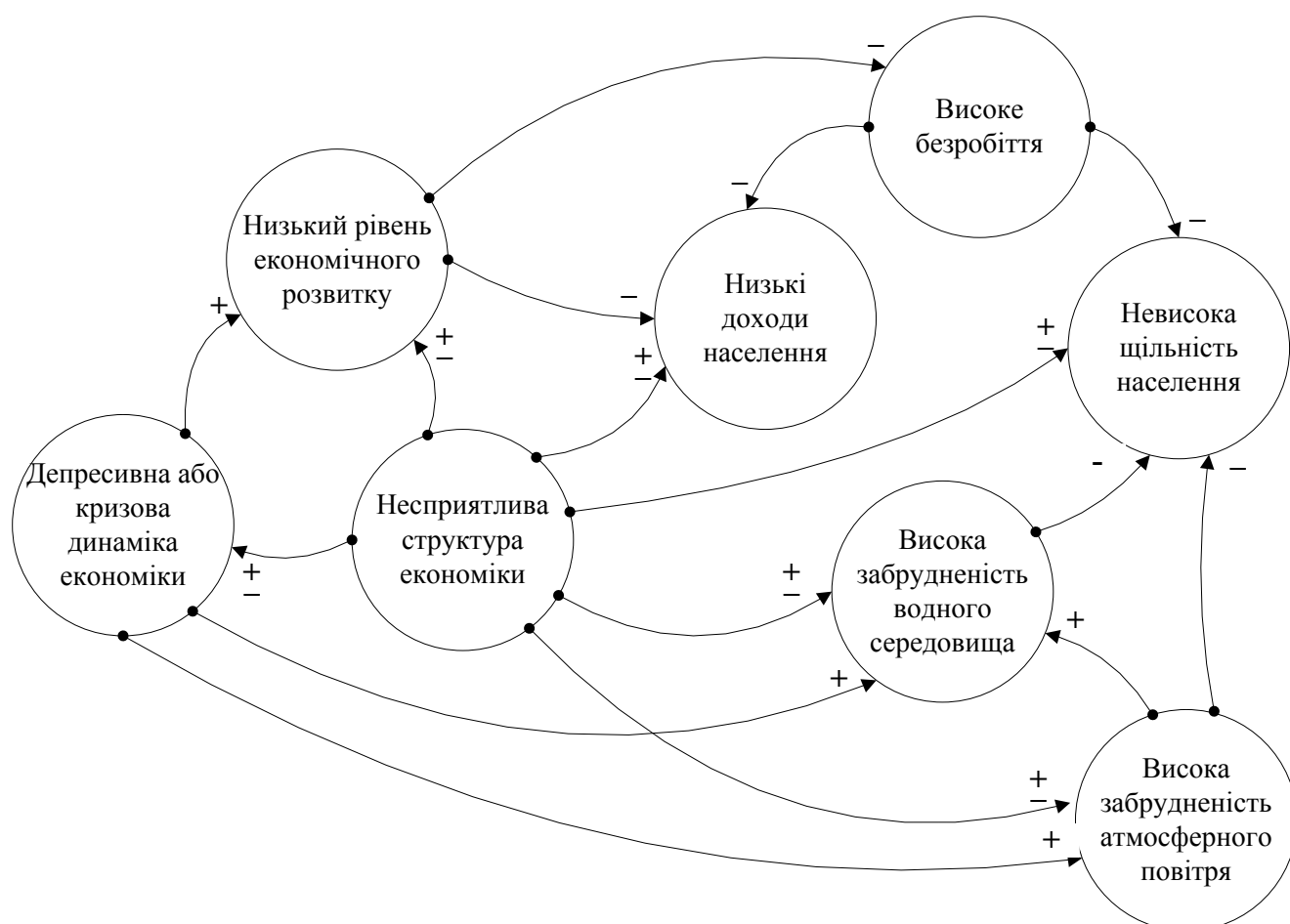

Рис. 3 Когнітивна карта взаємозв'язку проблем розвитку регіону

В Україні є умови для застосування всіх видів державної підтримки, проте актуальною проблемою є пошук їх оптимального поєднання в кожному випадку для кожного конкретного проблемного регіону.

Базовим напрямом державної підтримки проблемних регіонів є розробка та впровадження в практику нормативно-законодавчої бази, яка б могла створити передумови для подальшого здійснення всебічної політики (економічної, фінансової, науково-методичної, адміністративної, інноваційної, інтеграційної тощо) держави з метою згладжування диспропорцій розвитку регіонів України (рис. 4).

Однією з вагомих складових є фінансове забезпечення, яке полягає у підтримці регіонів за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел. Що стосується останнього, то політична нестабільність та небажання іноземних інвесторів залучати кошти до української економіки роблять інші джерела фінансування майже закритими в контексті підтримки проблемних регіонів.

Фінансування за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів відбувається за трьома напрямками: бюджетні програми підтримки регіонального розвитку; субвенції на виконання інвестиційних проектів; кошти державного бюджету, що виділяються головним розпорядником цих коштів виконавцям заходів.

Рис. 4. Складові механізму державної підтримки соціально-економічного розвитку проблемних регіонів

Однак, водночас, практика свідчить про складну процедуру реалізації державних цільових програм та інноваційних проєктів, а також про їх нерівномірність через відсутність чіткого, адаптованого під сучасні реалії порядку визначення критеріїв віднесення регіонів до проблемних, зокрема, депресивних, що, у свою чергу, і є однією з причин поглиблення соціально-економічного дисбалансу розвитку регіонів. Окрім того, на фінансування усіх програм подолання депресивності регіонів протягом одного року в державному бюджеті передбачена лише сума 0,2 відсотка дохідної частини державного бюджету, що не відповідає потребам.

Водночас слід зазначити, що практично неврахованим напрямком фінансового забезпечення розвитку проблемних регіонів є фіскальна політика, яка через систему заходів (використання спрощеної системи оподаткування, зменшення ставок або тимчасова відмова від стягнення певних загальнодержавних і місцевих податків та зборів) може сприяти формуванню відповідного податкового клімату як для окремих видів економічної діяльності, так і для регіону в цілому. У зв'язку з цим напрямок податкового регулювання та стимулювання розвитку проблемних регіонів слід вважати пріоритетним. Саме він дозволяє здійснювати диференційований підхід до вирішення проблеми соціально-економічного розвитку регіонів.

Таким чином, у дисертаційній роботі отримало подальшого розвитку теоретико-методичне забезпечення ідентифікації проблемних регіонів в Україні на основі рейтингової оцінки їх стану; визначено пріоритетні напрями розвитку проблемних регіонів; доведено доцільність використання інструментів непрямого регулюючого впливу на розвиток проблемних регіонів, які доцільно запроваджувати в Україні в процесі подальшої реалізації реформ. При цьому найбільшу увагу слід приділити розвитку спеціальних податкових режимів для різних видів економічних зон: територій пріоритетного розвитку, рекреаційних зон, індустриальних, наукових і технологічних парків.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного в роботі узагальнення світової теорії та практики регіонального розвитку вдосконалено методичне забезпечення вирішення наукового завдання щодо ідентифікації та визначення пріоритетних напрямів розвитку проблемних регіонів в Україні. Отримані наукові результати дають можливість зробити такі висновки.

1. Аналіз сучасного соціально-економічного стану регіонів України свідчить про наявність певних проблем, що гальмують процеси нарощування потенціалу сталого регіонального розвитку та, відповідно, вимагають пошуку шляхів подолання існуючих проблем. Як свідчить практика, сутність цих проблем полягає у значних диспропорціях розвитку між окремими регіонами. У роботі доведено необхідність здійснювати оцінку проблемності розвитку регіонів за такими складовими, як економічна непривабливість, соціальна напруженість та екологічне лихо. Результати зазначеної оцінки дозволять своєчасно виокремлювати проблеми, які виникають у процесах соціального та

економічного розвитку кожного з регіонів, і визначати на цій основі відповідні напрями формування дієвих складових їх державної підтримки, виходячи зі специфіки кожного регіону.

2. Проведення оцінки проблемності регіонального розвитку дозволило запропонувати методичне забезпечення ідентифікації проблемних регіонів, яке полягає у використанні системи моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів країни, що включає постійне складання рейтингів регіонального розвитку за кожною зі складових згрупованих вхідних характеристик за ознаками рівня економічної системи та сфери прояву. Запропоноване методичне забезпечення дозволяє розрізняти методи та інструменти складових механізму державної підтримки розвитку регіонів залежно від стану проблеми.

3. За результатами аналізу наявних проблемних аспектів у розвитку регіонів України, що був здійснений за допомогою когнітивної карти, доведено доцільність виокремлення як головної проблеми регіонального розвитку несприятливої структури економіки, що може служити підґрунтям для визначення першочергових заходів щодо її подолання.

4. На основі ґрунтового теоретичного узагальнення визначено сутність та зміст понять: «проблемні», «економічно несприятливі», «соціально напружені», «екологічного лиха», «депресивні», «кризові» та «слаборозвинені» регіони, що дозволило дійти висновку, що всі вони утворюють взаємопов'язану систему та повністю характеризують причини та наслідки виникнення проблемності регіонів.

5. У ході формування запропонованого в роботі методичного забезпечення до ідентифікації проблемних регіонів країни було розширено їх класифікацію за допомогою виокремлення таких ознак, як економічна непривабливість, соціальна напруженість та екологічне лихо. Це дало можливість визначити найбільш проблемні регіони: ті, що займали високі позиції у рейтингу та втратили свою позицію; ті, що отримали позицію нижче середньої та ті, що постійно займають низькі позиції в рейтингу. Крім того, визначено найбільш суттєві проблеми в розвитку регіонів як такі, що властиві абсолютній їх більшості.

6. На основі аналізу світового та вітчизняного досвіду запровадження заходів щодо розвитку проблемних регіонів було запропоновано вдосконалення складових механізму державної підтримки регіонів України, що характеризуються певними проблемами розвитку. Використання зазначених складових дозволить підвищити дієвість непрямого стимулюючого впливу держави у відповідності до ідентифікованих проблем регіонального розвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Ярошенко І. В. Вплив асиметрії умов членства України в СОТ на її зовнішню торгівлю з країнами ЄС і Митного союзу ЄврАзЕС / І. В. Ярошенко, І. Ю. Матюшенко, О. В. Козирева, Ш. А. Омаров // Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : монографія / Під ред. д-ра екон. наук, проф.

Кизима М. О., д-ра екон. наук, проф. Тищенко О. М. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2013. – 344 с. – С. 85 – 109.

Особистий внесок автора: визначено вплив процесу членства України в СОТ на соціально-економічний розвиток проблемних регіонів, виходячи зі зміни нормативної складової механізму державної підтримки їх розвитку.

2. Иванов Ю. Б. Государственная политика в сфере развития депрессивных регионов / Ю. Б. Иванов, И. А. Майбуrows, О. Ю. Иванова, И. В. Ярошенко // Налогово-бюджетные аспекты регионального развития : монография / Под общ. ред. д-ра екон. наук, проф. Иванова Ю. Б. – Х. : ИД «ИНЖЭК», 2013. – 344 с. – С. 45 – 58.

Особистий внесок автора: доведено необхідність гармонійного поєднання організаційної, фінансової та нормативно-правової складових механізму державної підтримки регіонального розвитку.

3. Ярошенко І. В. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для агропромислового сектора / І. В. Ярошенко, С. В. Беренда, Д. М. Костенко // Оцінка наслідків членства України у світовій організації торгівлі : монографія / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Кизима М. О., канд. техн. наук, проф. Матюшенка І. Ю. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. – 212 с. – С. 46 – 108.

Особистий внесок автора: визначено вплив процесу членства України в СОТ на соціально-економічний розвиток проблемних регіонів, виходячи зі зміни важелів фінансового впливу механізму державної підтримки агропромислового сектора.

4. Ярошенко І. В. Основні характеристики зовнішньоторговельних зв'язків України з країнами ЄС і ЄврАзЕС / І. В. Ярошенко, І. Б. Семигуліна, О. Ю. Полякова // Оцінка можливостей розширення і заміщення ринків збуту для продукції підприємств реального сектора України : монографія / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Кизима М. О., канд. техн. наук, проф. Матюшенка І. Ю. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. – 280 с. – С. 95 – 103.

Особистий внесок автора: проведено оцінку впливу заміщення ринків збуту для продукції підприємств реального сектора на розвиток регіонів України.

Фахові видання, у тому числі видання України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

5. Ярошенко І. В. Аналіз соціально-економічного розвитку проблемних регіонів країн Європейського Союзу / І. В. Ярошенко // Проблеми економіки. – 2014. – № 3. – С. 45 – 53.

6. Ярошенко І. В. Можливості і загрози від членства в СОТ для України у виробництві і зовнішній торгівлі зерновими культурами з країнами ЄС і Митного союзу ЄврАзЕС / І. В. Ярошенко, І. Ю. Матюшенко, І. Б. Семигуліна, Ю. М. Маханьова // Проблеми економіки. – 2014. – № 2. – С. 7 – 24.

Особистий внесок: теоретично обґрунтовано загрози від членства в СОТ для регіонів України, що орієнтовані на виробництво зернових культур.

7. Ярошенко І. В. Підходи до експрес- і фундаментальної діагностики проблем соціально-економічного розвитку регіонів / І. В. Ярошенко, О. Ю. Полякова, І. Б.

Семигуліна // Бізнес Інформ. – 2014.– № 6.– С. 52 – 57.

Особистий внесок: розроблено методичний підхід до діагностики проблем соціально-економічного розвитку регіонів.

8. Ярошенко І. В. Вплив асиметрії умов членства України в СОТ на її зовнішню торгівлю з країнами ЄС і Митного союзу ЄврАзЕС / І. В. Ярошенко, І. Ю. Матюшенко, С. В. Беренда // Бізнес Інформ. – 2014.– № 4.– С. 8 – 19.

Особистий внесок: визначено вплив асиметрії умов членства України в СОТ на розвиток проблемних регіонів.

9. Ярошенко І. В. Можливості та загрози від членства в СОТ для України у зовнішній торгівлі м'ясо-молочною продукцією з країнами ЄС і Митного союзу ЄврАзЕС / І. В. Ярошенко, І. Ю. Матюшенко, І. Б. Семигуліна, Ю. М. Маханьова // Бізнес Інформ. – 2014.– № 3.– С. 8 – 21.

Особистий внесок: теоретично обґрунтовано загрози від членства в СОТ для регіонів України, що орієнтовані на виробництво м'ясо-молочної продукції.

10. Ярошенко І. В. Світовий та вітчизняний досвід державної підтримки проблемних регіонів / І. В. Ярошенко // Моделювання регіональної економіки : збірник наукових праць.– Івано-Франківськ : Плай, 2013.– № 2(22).– С. 274 – 284.

11. Ярошенко І. В. Механізми державної підтримки проблемних регіонів / І. В. Ярошенко // Моделювання регіональної економіки : збірник наукових праць. – Івано-Франківськ : Плай, 2014.– № 1(23).– С. 114 – 127.

Публікації в інших виданнях:

12. Ярошенко І. В. Податкові важелі стимулювання розвитку депресивних регіонів / І. В. Ярошенко // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції 27 – 28 травня 2010 р. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2010. – С. 246 – 249.

13. Ярошенко І. В. Бюджетне стимулювання розвитку депресивних регіонів / І. В. Ярошенко // Антикризисні аспекти регулювання економіки : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 2 – 4 грудня 2010 р. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2010. – С. 52 – 55.

14. Ярошенко І. В. Вимоги щодо інструментарію податкового стимулювання соціально-економічного розвитку депресивних регіонів / І. В. Ярошенко // Реформування податкової служби України відповідно до європейських стандартів : тези доповідей науково-практичної конференції 22 жовтня 2010 р. – У 2-х ч. – Частина 2. – Держ. подат. адмін. України, Нац. унів. ДПС України, наук-досл. Центр проблем оподатк. – Ірпінь, 2010. – С. 439 – 441.

15. Ярошенко І. В. Аналіз причин та факторів впливу на нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів України / І. В. Ярошенко // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 19 – 20 травня 2011 р. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2011. – С. 291 – 292.

16. Ярошенко І. В. Концептуальні положення системи моніторингу соціально-

економічного розвитку регіонів / І. В. Ярошенко // Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції 14 – 15 листопада 2014 р – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. – С. 486 – 491.

17. Ярошенко І. В. Можливості імплементації досвіду модернізації адміністративно-територіального устрою країн ЄС та світу у вітчизняну практику / І. В. Ярошенко // Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів : Національна доповідь – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 778 с. – С. 581 – 599.

АНОТАЦІЯ

Ярошенко І. В. Ідентифікація проблемних регіонів України та визначення пріоритетних напрямів їх розвитку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, Харків, 2015.

Дисертацію присвячено вдосконаленню теоретичного та методичного забезпечення ідентифікації та визначення пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку проблемних регіонів України. На основі узагальнення світового досвіду уточнено класифікацію регіонів за станом їх розвитку, що дало змогу сформулювати проблему ідентифікації проблемних регіонів країни. У роботі вдосконалено методичний інструментарій з оцінки економічного та соціального розвитку регіонів за рахунок визначення системи часткових показників та побудови компонент інтегральних показників економічного та соціального розвитку. Розроблено когнітивну карту взаємозв'язку проблем розвитку регіону та доведено, що отримані оцінки економічного та соціального розвитку дозволяють ідентифікувати регіони та визначати ті, що мають низький рівень розвитку, як проблемні, а також визначити пріоритети у проблемах регіонального розвитку.

У роботі розвинуто методичне забезпечення та розроблено рекомендації щодо організаційної складової механізму державної підтримки проблемних регіонів в Україні, яка має у підґрунті засоби непрямого впливу держави на розвиток окремих видів економічної діяльності. Такий механізм має бути підкріплений ефективною системою моніторингу стану проблемних регіонів і містити індикатори, що дозволять скласти аналіз його потенційних змін, і, у свою чергу, визначити пріоритетні напрями розвитку для кожного з регіонів України.

Ключові слова: проблемний регіон, ідентифікація регіону, соціально-економічний розвиток, державна підтримка, пріоритетний напрям розвитку.

АННОТАЦИЯ

Ярошенко И. В. Идентификация проблемных регионов Украины и определение приоритетных направлений их развития. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по

специальности 08.00.05 – развитие производительных сил и региональная экономика. – Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины, Харьков, 2015.

Диссертация посвящена совершенствованию теоретического и методического обеспечения идентификации и определения приоритетных направлений социально-экономического развития проблемных регионов Украины. На основе обобщения международного опыта уточнена классификация регионов по состоянию их развития, что позволило выполнить идентификацию проблемных регионов в государстве. В работе усовершенствован методический инструментарий оценки экономического и социального развития регионов за счет определения системы частных показателей и построения интегральных показателей экономического и социального развития. Построена когнитивная карта взаимосвязи проблем регионального развития и доказано, что в их основе лежит нерациональная структура экономики. Доказано, что полученные оценки экономического и социального развития позволяют идентифицировать регионы, имеющие низкий уровень развития, как проблемные. Кроме того, получена возможность определения приоритетных проблем регионального развития.

В работе получили дальнейшее развитие методическое обеспечение и рекомендации по формированию организационной составляющей механизма государственной поддержки проблемных регионов в Украине, которая содержит методы непрямого влияния государства на развитие отдельных видов экономической деятельности в регионе. Необходимо, чтобы такой механизм был подкреплён эффективной системой мониторинга состояния проблемных регионов и содержал индикаторы, которые позволят проанализировать его потенциальные изменения, и, в свою очередь, определить приоритетные направления развития для каждого из регионов Украины и организовать их государственную поддержку. Инструменты государственной поддержки должны соответствовать характеру региональных проблем. Действенными остаются инструменты непрямого государственного воздействия, позволяющие существенно изменить характер региональных процессов.

Ключевые слова: проблемный регион, идентификация региона, социально-экономическое развитие, государственная поддержка, приоритетное направление развития.

SUMMARY

Yaroshenko I. V. Identification of the problem regions in Ukraine and determination of the priority areas for the development. – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.05 – the development of productive forces and regional economy. – Research Center for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine, Kharkiv, 2015.

Thesis is devoted to the improvement of the theoretical and methodological support for the identification and prioritization of socio-economic development of problem regions in Ukraine. In this paper improved methodological tools to assess the economic and social

development of the regions by defining the system of partial indicators and building component of integrated indicators of economic and social development. It is proved that the resulting estimates of economic and social development allow must be identify and define areas which having a low level of development as a problematic. On the basis of generalization of international experience the classification of regions on the basis of their state of development is refined which allows performing the identification of problem areas in the state.

Methodological support and recommendations on organizational component of the mechanism of state support for problematic regions in Ukraine which contains methods no direct influence of the state on the development of certain economic activities in the region has further developed. It is essential that the mechanism was supported by an effective system of monitoring the state of problem regions and contained indicators that will analyze potential changes and determine the priority areas of development for each of the regions.

Keywords: troubled region, identification of the region, socio-economic development, government support, priority develop

Підписано до друку 05.01.2015 Формат 60×90/16.
Папір офсетний. Обсяг 0,9 ум.-друк. арк. Друк різнограф
Наклад 100 прим. Зам. № 9. Безкоштовно.

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг»
61003, Україна, м. Харків, пров. Соляниківський, 4,
т. 8 (057), 771-00-92, 771-00-96